לפיכך יש ללמוד שאם אינו עניין לנשך כפף – שאם אין תיבות אלו נצרכות ללמד שעובר על איסור 'נשך' בהלוואת כסף, שהרי בכך נאמר בתחילת הפסוק 'לא תשיך לאחיך' ובסוף הפסוק נאמר 'נשך כל דבר אשר ישך', ואף כסף בכלל זה, ואם כן תיבות 'נשך כסף' מיותרות, ומידה היא בתורה שאם נכתב פסוק שאינו נצרך למקומו יש לדרשו לדבר אחר הדומה לו, ולכך תנהו עניין לריבית כפף – יש ללמוד שתיבות אלו באו ללמד שעובר בהלוואת כסף גם על איסור ריבית, ונמצא שבין בכסף ובין באוכל עובר על שני האיסורים.

שואלת הברייתא: אין לי ללמוד מפסוק זה אלא בלוה – שהלוה עובר בין בכסף ובין באוכל על שני האיסורים, שהרי פסוק זה נאמר בלוה, אולם במלוה מנין – מנין שאף המלוה עובר על שני הלאוין. משיבה הברייתא: יש ללמוד את דין המלוה בגזירה שוה, נאמר נשך בלוה במלוה כאן נאמר נשך במלוה להלן מה להלן בלוה אף כאן בלוה, ונאמר נשך בלוה במלוה להלן נאמר נשך בלוה במלוה כאן, מה להלן בין בכסף ובין באוכל אף כאן בין בכסף ובין באוכל, ונאמר נשך בלוה במלוה להלן נאמר נשך בלוה במלוה כאן, מה להלן לוה עובר משום שני לאוין אף כאן לוה עובר משום שני לאוין, ומה להלן אינו עובר אלא משום לאו אחד אף כאן אינו עובר אלא משום לאו אחד, ואם כן מה תלמוד לומר לא תשיך – שהוא נוטל את ממונו של הנגזל בעל כרחו, אבל אונאה שאינו נוטל ממון מן המתאנה בעל כרחו, אלא המתאנה נותן לו מדעתו [אף על פי שהוא בטעות], וכן בריבית שהלוה מתחייב בה מדעתו, אימא שלא אסרה אותם התורה, לפיכך צריך בהם לאו בפני עצמו. ואי כתב רחמנא לאו באונאה בלבד, לא הייתי יכול ללמוד ממנו לגזל ולריבית, שמא דווקא אונאה אסרה התורה, משום דלא ידע דמחיל – שאין המתאנה יודע שהונו אותו ואם כן בודאי לא מחל על האונאה, אבל בגזל שיודע הנגזל שגולהו היה מקום לומר שמתייאש מכספו ומוחל עליו, וכל שכן בריבית שהוא מוחל על נטילת הריבית, שמא אינם אסורים, לכך הוצרכה התורה לכתוב לאו מיוחד בכל אחד מהם.

מקשה הגמרא: אמנם חדא מחדא לא אתיא – אם לא היה נכתב אלא לאו אחד מהם לא היה אפשר ללמוד ממנו את חבירו, וכפי שהתבאר, אולם תיתי חדא מתרתי – מדוע אין די שתכתוב התורה שני לאוין מתוך שלשתם ונלמד מהם את השלישי בבנין אב. הגמרא מברירת את הקושיא: הי תיתי – איזה מהלאוין לא צריך להיכתב ואפשר ללומדו מן האחרים. אם תאמר שלא לכתוב רחמנא לאו ברבית, ותיתי מהנך – ונלמד את איסור ריבית מאיסורי גזל ואונאה, אין זו קושיא, שהרי יש לפרוך מה להנך – לגזל ואונאה שכן נוטל ממנו ממון שלא מדעת – שלא בהסכמת הנגזל והמתאנה, שהרי בגזל נוטל בעל כרחו, ובאונאה אין המתאנה יודע שהוא מתאנה, תאמר ברבית דמדעתיה – שהלוה נותן למלוה את הריבית מדעתו, ואם כן ודאי צריך פסוק מפורש לאסרו. ואם תאמר שלא לכתוב רחמנא לאו באונאה, ותיתי מהנך – ונלמד את איסור אונאה מאיסורי ריבית וגזל, גם זו אינה קושיא, שהרי יש לפרוך מה להנך – לריבית וגזל, שכן אין דרך מקח וממכר שפעמים אדם מוכן לשלם על החפץ יותר משויו, ואם כן אף שקונה זה לא גילה דעתו שמוכן לשלם ביוקר, שמא אין בזה איסור כיון שישנם אנשים שמוכנים לכך, ואם כן ודאי צריך פסוק מפורש לאסור זאת. מסיקה הגמרא: אלא – הקושיא היא שלא לכתוב רחמנא לאו בגזל, ותיתי מהנך – ונלמד את איסור גזל מאיסורי ריבית ואונאה, שעל לימוד זה אין פירכא, דמאי פרכת – דמה יש לך להקשות, אם תפרוך ותקשה מה לריבית שכן חידוש הוא שאסרה התורה אף על הלוה, ואם כן אין איסורה מחמת שמחסר את ממון חבירו, ואין ללמוד ממנה לגזל, יש להשיב אונאה תוכיח – שמה שאסרה התורה אונאה בודאי הוא משום חיסרון ממון המתאנה, ואם תפרוך ותקשה מה לאונאה שכן לא ידע ומחיל – שאין המתאנה יודע שהתאנה ולפיכך אינו יכול למחול, אבל בגזל שהנגזל יודע מהגזילה ויש לומר שהוא מתייאש ומוחל, שמא לא אסרה התורה, ריבית תוכיח שאף על פי שהלוה יודע ומוחל אסרה התורה ליטול ריבית, וחזר חדין – אפשר לחזור שוב ושוב על מה שאמרנו מה לריבית שכן חידוש אונאה תוכיח, מה לאונאה וכו', ומסקנת הדברים היא שלא ראי זה כראי זה ולא ראי זה כראי זה – אין החומרא של ריבית דומה לחומרא של אונאה ולא החומרא של אונאה דומה לחומרא של ריבית, שכל אחד מהם יש לו חומרא מצד אחד וקולא מצד שני, ובאופן איסור גזל [ולא תגזל' (שם יט יג)], ולאו נפרד על איסור אונאה ['אל תונו איש את אחיו' (שם כה יד)], הרי בכולם אסרה התורה לחסר את ממון חבירו שלא כדין, אם כן די שיכתב לאו באחד מהם ונלמד את האחרים ממנו. משיב רבא: צריכי – שלשת הלאוין צריכים להיכתב, משום דאי כתב רחמנא לאו ברבית בלבד, לא הייתי יכול ללמוד ממנו איסור גזל ואונאה, משום דאיסור ריבית חידוש הוא, דאפילו אמרה רחמנא – שהרי אסרה התורה אף על הלוה לתת ריבית למלוה, ונראה מכך שאין האיסור משום שמחסר את ממון הלוה, אלא גזירת הכתוב היא לאסור ריבית, ואין ללמוד ממנה לאיסור גזל ואונאה. ואי כתב רחמנא לאו בגזל בלבד, לא הייתי לומד ממנו לריבית ואונאה, שמא דווקא גזל אסרה התורה, משום דכעל כרחיה – שהוא נוטל את ממונו של הנגזל בעל כרחו, אבל אונאה שאינו נוטל ממון מן המתאנה בעל כרחו, אלא המתאנה נותן לו מדעתו [אף על פי שהוא בטעות], וכן בריבית שהלוה מתחייב בה מדעתו, אימא שלא אסרה אותם התורה, לפיכך צריך בהם לאו בפני עצמו. ואי כתב רחמנא לאו באונאה בלבד, לא הייתי יכול ללמוד ממנו לגזל ולריבית, שמא דווקא אונאה אסרה התורה, משום דלא ידע דמחיל – שאין המתאנה יודע שהונו אותו ואם כן בודאי לא מחל על האונאה, אבל בגזל שיודע הנגזל שגולהו היה מקום לומר שמתייאש מכספו ומוחל עליו, וכל שכן בריבית שהוא מוחל על נטילת הריבית, שמא אינם אסורים, לכך הוצרכה התורה לכתוב לאו מיוחד בכל אחד מהם.

מקשה הגמרא: אמנם חדא מחדא לא אתיא – אם לא היה נכתב אלא לאו אחד מהם לא היה אפשר ללמוד ממנו את חבירו, וכפי שהתבאר, אולם תיתי חדא מתרתי – מדוע אין די שתכתוב התורה שני לאוין מתוך שלשתם ונלמד מהם את השלישי בבנין אב. הגמרא מברירת את הקושיא: הי תיתי – איזה מהלאוין לא צריך להיכתב ואפשר ללומדו מן האחרים. אם תאמר שלא לכתוב רחמנא לאו ברבית, ותיתי מהנך – ונלמד את איסור ריבית מאיסורי גזל ואונאה, אין זו קושיא, שהרי יש לפרוך מה להנך – לגזל ואונאה שכן נוטל ממנו ממון שלא מדעת – שלא בהסכמת הנגזל והמתאנה, שהרי בגזל נוטל בעל כרחו, ובאונאה אין המתאנה יודע שהוא מתאנה, תאמר ברבית דמדעתיה – שהלוה נותן למלוה את הריבית מדעתו, ואם כן ודאי צריך פסוק מפורש לאסרו. ואם תאמר שלא לכתוב רחמנא לאו באונאה, ותיתי מהנך – ונלמד את איסור אונאה מאיסורי ריבית וגזל, גם זו אינה קושיא, שהרי יש לפרוך מה להנך – לריבית וגזל, שכן אין דרך מקח וממכר שפעמים אדם מוכן לשלם על החפץ יותר משויו, ואם כן אף שקונה זה לא גילה דעתו שמוכן לשלם ביוקר, שמא אין בזה איסור כיון שישנם אנשים שמוכנים לכך, ואם כן ודאי צריך פסוק מפורש לאסור זאת. מסיקה הגמרא: אלא – הקושיא היא שלא לכתוב רחמנא לאו בגזל, ותיתי מהנך – ונלמד את איסור גזל מאיסורי ריבית ואונאה, שעל לימוד זה אין פירכא, דמאי פרכת – דמה יש לך להקשות, אם תפרוך ותקשה מה לריבית שכן חידוש הוא שאסרה התורה אף על הלוה, ואם כן אין איסורה מחמת שמחסר את ממון חבירו, ואין ללמוד ממנה לגזל, יש להשיב אונאה תוכיח – שמה שאסרה התורה אונאה בודאי הוא משום חיסרון ממון המתאנה, ואם תפרוך ותקשה מה לאונאה שכן לא ידע ומחיל – שאין המתאנה יודע שהתאנה ולפיכך אינו יכול למחול, אבל בגזל שהנגזל יודע מהגזילה ויש לומר שהוא מתייאש ומוחל, שמא לא אסרה התורה, ריבית תוכיח שאף על פי שהלוה יודע ומוחל אסרה התורה ליטול ריבית, וחזר חדין – אפשר לחזור שוב ושוב על מה שאמרנו מה לריבית שכן חידוש אונאה תוכיח, מה לאונאה וכו', ומסקנת הדברים היא שלא ראי זה כראי זה ולא ראי זה כראי זה – אין החומרא של ריבית דומה לחומרא של אונאה ולא החומרא של אונאה דומה לחומרא של ריבית, שכל אחד מהם יש לו חומרא מצד אחד וקולא מצד שני, ובאופן

אמר רבא, למה לי דכתב רחמנא לאו ברבית לאו בגזל לאו באונאה – לשם מה הוצרכה התורה לכתוב לאו נפרד על איסור ריבית ['אל תקח מאתו נשך ותרבית' (ויקרא כה לו)], ולאו נפרד על

המשך בעמוד יב

זה מידה היא בתורה שאין אומרים שהחומרא שיש בכל אחד
מהם גורם את האיסור, אלא יש למצוא את הצד השוה בניהם
ולומר שהוא גורם את איסורו, ויש ללמוד מהם שכל מה שטעם
זה שייך גם אצלו אף הוא אסור, וכאן הַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן – בריבית
ואונאה שֶׁכֵּן גּוֹזְלוֹ – שהוא נוטל ממנו ממון שלא כדין, ואם כן אַף
אֲנִי אָבִיא גֵּזֶל – יש ללמוד ממנו את איסור גזל, וקשה למה
הוצרכה התורה לכתוב לאו מיוחד לאיסור גזל.
מתרצת הגמרא: אָמַרְתְּ, הָכִי נַמִּי, אכן אין התורה צריכה לכתוב
לאו מיוחד לאיסור גזל, אֶלָּא לַאו בְּגֵזֶל לָמָּה לִי – מה טעם כתבה
התורה לאו מיוחד בגזל, לְכוֹבֵשׁ שְׂכַר שָׂכִיר – לענין מי ששכר
פועל וכובש את שכרו תחת ידו ואינו משלם לו, שכיון שאינו נוטל
ממנו ממון ואינו מחסרו ממש, אין ללמוד את איסורו מריבית
ואונאה, ועל זה נאמר 'לא תגזול'. מקשת הגמרא: כּוֹבֵשׁ שְׂכַר שָׂכִיר
בְּהֶדְיָא כְּתִיב בֵּיהּ – בפירוש נאמר בו לאו בפני עצמו (דברים כד
יד) 'לֹא תַעֲשֹׁק שָׂכִיר עָנִי וְאֶבְיוֹן', ומדוע הוצרכה התורה להוסיף
גם 'לא תגזול'. מתרצת הגמרא: לְעַבּוֹר עָלָיו בִּשְׁנֵי לַאוִין – להוסיף
על הכובש שכר שכיר ולומר שהוא עובר על שני לאוין, דהיינו
הלאו שנכתב בו בפירוש וגם בלאו של 'לא תגזול'.
מקשה הגמרא: כיון ש'לא תגזול' לא נצרך לגוף איסור גזל, מנין
שבא להוסיף לאו דווקא לכובש שכר שכיר, וְלוֹקְמָהּ בְּרִבִּית
וְאוֹנָאָה – שמא יש להעמידו שבא להוסיף לאו על ריבית או על
אונאה, וְאַף על פי שכבר יש בהם לאוים הוסיף הכתוב לאו נוסף
כדי לַעֲבוֹר עָלָיו בִּשְׁנֵי לַאוִין. מתרצת הגמרא: דָּבָר הַלָּמֵד מֵעִנְיָינוֹ
הוא, מידה היא בתורה שיש ללמוד את פירושו של הפסוק בתורה
לפי ענינו שנכתב בו, כלומר שמן הלאוין הסמוכים ללאו זה יש
ללמוד את כוונת התורה בלאו זה,

ואף כאן יש ללמוד את פירושו של 'לא תגזול' על פי הלאוין הסמוכים לו, **וּבְעֶנְיָנָא דְּשָׁכִיר כְּתִיב** – ולאו זה נאמר בסמיכות ללאו של כובש שכר שכיר, שנאמר (ויקרא יט יג) 'לֹא תַעֲשֹׁק אֶת רֵעֲךָ וְלֹא תִגְזֹל', ועושק הוא כבישת שכר שכיר.

מקשה הגמרא: **לֹא תִּגְנֹבוּ דִּכְתַב רַחֲמָנָא לָמָּה לִי**, הרי אפשר ללמוד איסור זה מריבית ואונאה בצד השוה, וכפי שלמדנו לענין גזל. מתרצת הגמרא: הלאו נצרך **לְכִדְתַנְיָא** – ללמד את הדין השנוי בברייתא, **לֹא** (**תגנוב**) [**תִּגְנֹבוּ**]' אפילו אם בדעתו להחזיר את הגניבה ואינו גונב אלא **עַל מְנָת לְמַיְּקָט** – לצער את חבירו, **לֹא** (**תגנוב**) [**תִּגְנְבוּ**]' אפילו אם כוונתו לטובת חבירו כגון **עַל מְנָת לְשַׁלֻּמֵי כֶּפֶל**, שרוצה להנות את חבירו, ויודע שלא יקבל מתנות, לפיכך גונב ממנו כדי להתחייב תשלומי כפל, מכל מקום אסור.

אָמַר לֵיהּ **רַב יֵימַר לְרַב אַשִׁי, לַאו דִּכְתַב רַחֲמָנָא בְּמִשְׁקָלוֹת** שנאמר (ויקרא יט לה) 'לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט בַּמִּדָּה בַּמִּשְׁקָל וּבַמְּשׂוּרָה' **לָמָּה לִי**, הרי הוא מחכר את ממון חבירו, ויש ללמוד גם את איסור זה מהצד השוה מריבית ואונאה. **אָמַר** לֵיהּ רב אשי, כוונת התורה לרמוז להשמיענו איסור **לְטוֹמֵן** את אבני **מִשְׁקָלוֹתָיו בְּמֶלַח** כדי שיכבידו, וכשהוא קונה במשקל קונה במשקלות אלו ומרמה את המוכר שנותן לו יותר ממה שמגיע לו. מקשה הגמרא: **הֵיכִי** גָּוֵל **מַעְלֶיהָ הוּא** – הרי יש כאן גזל גמור שהוא גוזל את המוכר, ומה החידוש שהוא אסור. מתרצת הגמרא: החידוש בזה הוא **לַעֲבוֹר עָלָיו מִשְׁעַת עֲשִׂיָּה** – שמיד כשהטמין את משקלותיו במלח הרי הוא עובר בלאו, אף על פי שעדיין לא השתמש במשקלות אלו ולא גזל מאומה.

תָּנוּ רַבָּנָן, נאמר בתורה (ויקרא יט לה) 'לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט **בַּמִּדָּה בַּמִּשְׁקָל וּבַמְּשׂוּרָה**', מבארת הברייתא: 'בַּמִּדָּה' זוֹ מְדִידַת קַרְקַע – שלא יעשה עוול במדידת קרקע על ידי חבל, דהיינו כששכרוהו למדוד שדה ולחלקה בין שני אחים, **שֶׁלֹּא יְמַדּוֹד** באותו החבל **לְאֶחָד** האחים **בֵּימוֹת הַחַמָּה, וּלְאֶחָד** – ולאח השני **יְמַדּוֹד** בחבל זה **בֵּימוֹת הַגְּשָׁמִים**, שבימות הגשמים החבל לח ונמתח ומתפשט כל צרכו, ובימות החמה שהחבל יבש הרי הוא מתכווץ ואינו מתפשט כל צרכו, וביון שאין שני המידות שוות נמצא שאחד האחים הפסיד חלק מן הקרקע שלא כדין. 'בַּמִּשְׁקָל' פירושו **שֶׁלֹּא יְטַמֵּן מִשְׁקָלוֹתָיו בַּמֶּלַח** כדי להכבידם וכפי שאמר רב אשי לעיל. 'וּבַמְּשׂוּרָה' שהיא מידה שמודדים בה נוזלים, פירושו **שֶׁלֹּא יַרְתִּיחַ** – שבשעה שמודד וממלא את הכלי לא ישפוך במהירות שעל ידי זה יעלה המשקה קצף כמו בשעת רתיחה, ונראית המידה כמלאה ולאחר זמן נמצא שהיא חסירה.

ממשיכה הברייתא: **וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחוֹמֶר, וּמַה מְּשׂוּרָה שֶׁהִיא** מידה קטנה ביותר ואינה אלא **אֶחָד מִשְּׁלֹשִׁים** (**ושלשה**) [**וְשָׁשָׁה**] **בְּלוֹג**, מכל מקום **הַקְּפִידָה עָלֶיהָ תּוֹרָה** שלא ירתיח אף שאין ההונאה אלא שיעור קטן ביותר, **קַל וָחוֹמֶר לְחִין שהוא** שנים עשר לוגים, **וַחֲצִי חִין** [ששה לוגים] **וּשְׁלִישִׁית הַחִין** [ארבעה לוגים] **וּרְבִיעִית הַחִין** [שלשה לוגים] **וְלוֹג וַחֲצִי לוֹג וּרְבִיעִית הַלּוֹג**.

אָמַר רָבָא, לָמָּה לִי דִּכְתַב רַחֲמָנָא את ענין **יְצִיאַת מִצְרַיִם** בְּפרשת **רִבִּית**, שנאמר (ויקרא כה לז–לח) 'אֶת כַּסְפְּךָ לֹא תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ **וּבְמַרְבִּית** לא תִתֵּן אָכְלֶךָ, אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם'. ומדוע הוזכר ענין **יְצִיאַת מִצְרַיִם** בְּפרשת **מִשְׁקָלוֹת** שנאמר (ויקרא יט לו) 'מֹאזְנֵי צֶדֶק אַבְנֵי צֶדֶק אֵיפַת צֶדֶק וְהִין צֶדֶק יִהְיֶה לָכֶם, אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם'.

מפרש רבא: התורה רומזת בכל המקומות האלו, **שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲנִי הוּא שֶׁהִבְחַנְתִּי בְּמִצְרַיִם** בשעת מכת בכורות **בֵּין טִפָּה שֶׁל בְּכוֹר לְטִפָּה שֶׁאֵינָהּ שֶׁל בְּכוֹר** – שהכיתי כל בכור בארץ מצרים ואפילו אם היו כמה בכורות לאשה אחת כגון שבאו עליה כמה רווקים, והבחנתי בין מי שבא מטיפת זרע של רווק והוא בכור, לבין מי שבא מטיפה של אדם שכבר הוליד ואינו בכור, ודבר זה אין מבחין בו אלא הקב"ה בעצמו. וכשם שהבחנתי בכך במצרים, כך **אֲנִי הוּא שֶׁעָתִיד** להבחין **וּלְיַפְרַע מִמִּי שֶׁתּוֹלֶה מָעוֹתָיו בְּנָכְרִי וּמַלְוֶה אוֹתָם לְיִשְׂרָאֵל בְּרִבִּית** – שיש לו מעות משל עצמו ומלוה אותם לישראל באיסור ריבית, ואומר שהם של נכרי ואינו אלא שלוחו להלוותם בריבית, ואין בני אדם מבחינים בזה. **וּמִמִּי שֶׁמְּשַׁקְלוֹתָיו בַּמֶּלַח** כדי שיכבידו ולא יהיה ניכר, ומרמה בזה את המוכר לו. **וּמִמִּי שֶׁתּוֹלֶה** חוטי ציצית הצבועים בְּקִלָּא אִילָן – צבע הדומה לתכלת **בְּבִגְדּוֹ** החייב בציצית במקום תכלת, **וְאוֹמֵר תְּכֵלֶת הוּא** ומרמה את הבריות הסבורים שהוא תכלת. וכיון שבשלשת הלאוים האלו אפשר לרמות את הבריות בלא שיבחינו בכך, הוזכרה יציאת מצרים לרמז שהקב"ה שהבחין מיהו בכור ביציאת מצרים יבחין גם ברמאותו ויפרע ממנו.

רַבִינָא אִיקְּלַע – הזדמן **לְסוּרָא דִּפְרָת** – לעיר סורא היושבת על נהר פרת, **אָמַר לֵיהּ רַב חֲנִינָא מְסוּרָא דִּפְרָת לְרַבִינָא, יְצִיאַת מִצְרַיִם דִּכְתַב רַחֲמָנָא גַּבֵּי שְׂרָצִים** שנאמר (ויקרא יא מד–מה) 'וְלֹא תְטַמְּאוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל הַשֶּׁרֶץ הָרֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ, כִּי אֲנִי ה' הַמַּעֲלֶה אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם' וגו' **לָמָּה לִי**. **אָמַר** לֵיהּ רבינא, כוונת התורה לרמוז בזה **שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא** כשם **שֶׁאֲנִי הוּא שֶׁהִבְחַנְתִּי בֵּין טִפָּה שֶׁל בְּכוֹר לְטִפָּה שֶׁאֵינָהּ שֶׁל בְּכוֹר** והכיתי כל בכור בארץ מצרים וכנזכר, כמו כן **אֲנִי עָתִיד לִיפָּרַע מִמִּי שֶׁמַּעֲרִיב קִרְבֵי בְּהֵמוֹת טְמֵאוֹת בְּקִרְבֵי בְּהֵמוֹת טְהוֹרוֹת** כדי שלא יהיו ניכרים, **וּמוֹכְרָן לְיִשְׂרָאֵל** ומכשילם במאכלות אסורות. **אָמַר** לֵיהּ רב חנינא לרבינא, לא התכוונתי לשאול על עצם הזכרת ענין יציאת מצרים בפרשה זו, אלא **אָנָא** לשון 'הַמַּעֲלֶה' **קָא קַשְׁיָא לִי**, כלומר **מַאי שְׁנָא הָכָא הַמַּעֲלֶה דִּכְתַב רַחֲמָנָא** – מדוע שינתה התורה ונכתבה לשון 'המעלה' ולא לשון 'המוציא'. **אָמַר** לֵיהּ רבינא, שינוי זה בא לרמוז **לְכִדְתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, דְּתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אִילְמָלֵא** (**לא**) – אם לא **הֶעֱלֵיתִי** אֶת **יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם אֶלָּא בְּשִׂכְיוֹ דָּבָר** זֶה **שֶׁאֵין מַטְמְאִין בְּשָׂרָצִים**, דַּיֵּי, כלומר מעלה גדולה היא מה שאין בני ישראל נטמאים באכילת שרצים, ועבור זה לבד כדאי היתה העלאתם ממצרים, ולכך נכתב לשון 'העלאה' ולא לשון 'יציאה' לומר שהיא מעלה להם.

אָמַר לֵיהּ רב חנינא, **וּמִי נַפְשׁ אַגְרֵייהוּ טְפֵי** – וכי מרובה שכרם של הנזהרים מאכילת שרצים יותר **מֵרִבִּית וּמִיצִיצִית וּמִמִּשְׁקָלוֹת** שלא נאמר בהם לשון המעלה, ומדוע דווקא כאן כתבה התורה לשון זו. **אָמַר** לֵיהּ רבינא, **אַף עַל גַּב דְּלֹא נָפְשׁ אַגְרֵייהוּ** – אף על פי שאמנם אין שכרן גדול יותר, מכל מקום **טְפֵי מְאִיסֵי לְמֵכְלִינְהוּ** – הם מאוסים יותר באכילה, ולכך נאמר 'המעלה' לגבי שרצים לומר שמעלה גדולה היא לנו בזה שאנו פרושים מלאכול שרצים שמאוסים, ואנו נעשים על ידי זה מעולים ונאים:

שנינו במשנה: **וְאֵיזֶהוּ תִּרְבִּית, הַמַּרְבֶּה בְּפֵירוֹת, כֵּיצַד לָקַח הֵימֶנּוּ חִטִּים בְּדִינָר זָהָב וְכוּ'**:

מקשה הגמרא: **אָמַר** לֵיהּ **רַבִּי דְּאַמְרִינַן עַד הַשְּׁתָּא לַאו רִבִּית הוּא** – וכי כל האופנים שהזכרו עד עתה ברישא דהיינו המלוה סלע בחמשה דינרים וסאתים חיטים בשלש, אינם ריבית, הרי התבאר לעיל שנשך ותרבית דבר אחד הם, ומדוע מפרשת המשנה על איזהו תרבית דברים אחרים. מתרצת הגמרא, **אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, עַד כָּאן** – ברישא של המשנה [איזהו נשך] התבאר דין ריבית **שֶׁל תּוֹרָה** שהוא דרך הלוואה, **מִכָּאן וְאֵילָךְ** בסיפא של המשנה [איזהו תרבית] מבארת המשנה דין ריבית **שֶׁל דִּבְרֵיהֶם** – מדרבנן, שהוא דרך מקח וממכר. **וְכֵן אָמַר רָבָא** כדברי רבי אבהו, **שַׁעַר כָּאן שֶׁל תּוֹרָה, וּמִכָּאן וְאֵילָךְ שֶׁל דִּבְרֵיהֶם**.

מוסיפה הגמרא: **עַד כָּאן** – ברישא של המשנה שמדובר בריבית דאורייתא, יש לקרוא בו 'יָכֹל רָשָׁע וְיִלָּבֵשׁ צַדִּיק' – אף על פי שהאב הרשע הכין כסף זה באיסור, אם מת והניח את המעות לבניו, אין הבנים שהם צדיקים צריכים להחזיר את הריבית ללוה ומותרים ליהנות מממון זה. מקשה הגמרא: **עַד כָּאן וְתוּ לֹא** – וכי דין זה הוא רק ברישא של המשנה ולא בסיפא, הרי אם בריבית דאורייתא אין הבנים חייבים להחזיר כל שכן בריבית דרבנן. מתרצת הגמרא:

המשך בעמוד כח

אֶלָּא כוונתנו לומר שֶׁאֲפִילּוּ עַד כָּאן שעוסקים בריבית דאורייתא, יָכִין דָּשָׁע וְיִלְבַּשׁ צַדִּיק – האב שהוא רשע ימות ולא יזכה ליהנות מהממון כיון שהוא חייב להחזירו, ומכל מקום הבן שהוא צדיק אינו חייב להחזיר, וכל שכן מכאן ואילך שעוסקים בריבית דרבנן אין הבן חייב להחזיר, שהרי אפילו האב בעצמו אינו חייב להחזיר לאחר שכבר לקח.

ממשיכה הגמרא: עַד כָּאן רִבִּית קְצוּצָה – הרישא של המשנה היא ריבית דאורייתא הנקראת ריבית קצוצה, שקוצצים בשעת ההלוואה שישלם לו יותר ממה שלוה, ובאופן זה כופים בית דין את המלוה להחזיר את הריבית ללוה, אבל מָכָּאן וְאֵילָךְ – בסיפא של המשנה מדובר בריבית דרבנן הנקראת אֲבָק רִבִּית מפני שאינה עיקר האיסור, ואין בית דין כופים אותו להחזירה.

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, רִבִּית קְצוּצָה האסורה מן התורה יוֹצְאָה בְּדַיָּינִין – אם תובע הלוה מן המלוה שישיב לו את הריבית, בית דין כופים את המלוה להשיבו, אולם אֲבָק רִבִּית שאינה אסורה אלא מדרבנן, אֵינָהּ יוֹצְאָה בְּדַיָּינִין – אין בית דין כופים את המלוה להשיבו לאחר שכבר שילם. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אֲפִילּוּ רִבִּית קְצוּצָה שהיא דאורייתא נַמִּי אֵינָהּ יוֹצְאָה בְּדַיָּינִין ואין כופים את המלוה להשיב את הריבית. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, מַאי מַעְמָא דְּרַבִּי יוֹחָנָן. דְּאָמַר קְרָא (יחזקאל יח יג) 'בְּנֶשֶׁךְ נָתַן וְתַרְבִּית לָקָח, וָחָי (בתמיד), לֹא יִחְיֶה, אֵת כָּל הַתּוֹעֵבוֹת

הָאֵלֶּה עָשָׂה, מוֹת יוּמָת, דָּמָיו בּוֹ יִהְיֶה', שעונשו של המלוה בריבית הוא מיתה בידי שמים, ומשמע שרק לְעונש מִיתָה נִיתַּן, וְלֹא לְהַשְׁבּוֹן – ואין לו תקנה בהשבה, ואם כן אין בית דין יכולים לחייבו להשיב את הריבית.

רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה אָמַר, מקורו של רבי יוחנן הוא ממה דְּאָמַר קְרָא (ויקרא כה לו) 'אַל תִּקַּח מֵאִתּוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ', ויש לדרוש שרק לְמוֹדָא נִיתַּן וְלֹא לְהַשְׁבּוֹן – שמחמת יראת שמים צריך להיזהר שלא לעבור על איסור ריבית, אבל לאחר שכבר לקח אין בית דין רשאים לכופו להשיב את הריבית.

רָבָא אָמַר, אין צורך לדרוש מדיוק הפסוק, אלא מִגּוּפֵיהּ דִּקְרָא שְׁמִיעַ לֵיהּ – מגוף הפסוק ביחזקאל שהביא רבי יצחק אפשר לדרוש כן, שנאמר בו 'מוֹת יוּמָת דָּמָיו בּוֹ יִהְיֶה', ומייתור התיבות 'דמיו בו' יש ללמוד שהוּקְשׁוּ מַלְוֵי רִבִּית לְשׁוֹפְכֵי דָּמִים, שהמלוה הוא כשופך דמים, שגורם שיהיה הלוה עני ומת ברעב, וכיון שהוקשו לשופכי דמים יש ללמוד מַה שּׁוֹפְכֵי דָּמִים לֹא נִיתְּנוּ לְהַשְׁבּוֹן, שאי אפשר להחזיר לחיים את הנרצח, אַף מַלְוֵי רִבִּית לֹא נִיתְּנוּ לְהַשְׁבּוֹן שאין תקנה לאיסור ריבית על ידי השבה.

אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, מַאי מַעְמָא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר שריבית קצוצה יוצאת בדיינים, משום דְּאָמַר קְרָא